

DE KERK VAN TERMUNTEN

De kerk van Termunten is gewijd aan St. Ursus: een man die in Zwitserland kersteningarbeid deed, en stamt uit de dertiende eeuw, omstreeks 1275.

Ooit dacht men dat de kerk van Termunten een kloosterkerk was, dat schreef C.H. Peters in zijn boek "Oud Groningen Stad en Lande" uitgegeven in 1921. Ook latere boeken maken nog steeds melding van een door een klooster gestichte kerk.

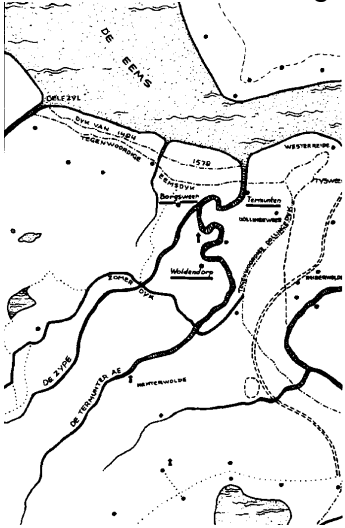
Georgius schreef het in zijn Klei-Oldambt in 1979 en zelfs Peter Karstkarel schreef het in: Kerken, alle middeleeuwse kerken van Harlingen tot Wilhelmshaven gedrukt in 2007

Dr. Ozinga zegt echter in 1940 in zijn boek De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, dat de kerk er al lang stond toen het klooster (1299) vanuit het Woldoldambt naar hier verhuisde en prof. Van Giffen die opgravingen deed na de Tweede Wereldoorlog gaf hem gelijk. De kerk van Termunten heeft zoals veel kerken een aantal voorgangers gehad, waaronder één van tufsteen, hiervan is nog een deel in de viering over en misschien heeft hier eerst een houten kerk gestaan. Tufsteen is een vulkanisch gesteente dat in de Eifel werd gewonnen en per schip via de Rijn en het Wad naar hier kwam.

Hoewel aan te nemen valt dat de kerk wegens zijn hoge ligging op een wierde (terp) niet rechtsreeks is beschadigd door de fatale stormvloed die in het verleden het Dollardgebied hebben getroffen, is zij hierdoor wel indirect getroffen. Van de bevolking van Termunten en Termunterzijl verloren velen het leven .

Hierdoor was de kerk veel te groot geworden voor de gereduceerde bevolking, en kon deze een zo'n grote kerk niet in stand houden.

Tijdens de watersnood van november 1686, de St. Maartens-vloed, spoelden vier kisten op het kerkhof uit hun graf. Van de bevolking van Termunterzijl bleven slechts twee mensen gespaard.

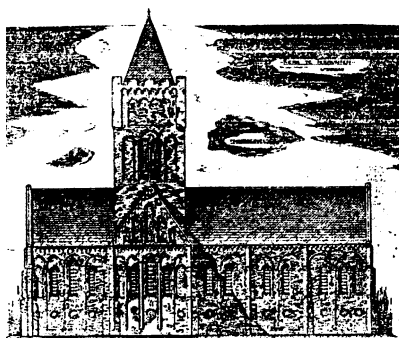
De blokvormig verkavelde hoge wierde van Termunten ligt op een oeverwal waarop ook Farmsum, Weiwerd, Heveskes, Oterdum, Borgsweer, Baamsum en Woldendorp liggen.

Termunten wordt in de 13e eeuw In Menterna genoemd, Mente-herne betekent hoek en het betreft hier de hoek land tussen de Munte en de Eems. Munte, Mente of Minne is één van de oude benamingen voor water. Hier ter plekke betreft het een oude waterloop de Mente of Munte die uit de venen kwam en langs Muntendam naar

Termunten liep. Ook in nog vroegere jaren werd Termunten door het water geteisterd. Berucht zijn de Marcellusvloeden, waar de derde vloed van 1361 veel mensenlevens eiste, en ook veel vee en cultuurgrond ging verloren waardoor de bevolking haast tot de

bedelstaf werd gebracht evenals de Kerstvloed van 1717.

Ook bekend is dat Termunten meerdere keren is getroffen door krijgsvieringen waarin het klooster St.Benedictus in Menterna gesticht in 1299 (ten westen van Baamsum) in 1569 werd geplunderd en in brand gestoken door de Watergeuzen.

Een impressie van de kerk in zijn glorieertijd

De kerk van Termunten is het restant van een grote kruiskerk .

De kerk wordt "slechts " gevormd door een koor en de vieringstravee. De romano-gotische kerk onderscheidt zich in de rijke muurgeleding (zowel uit als inwendig) met lisenen, blindnissen, spaarvelden, boogfriezen en in het materiaalgebruik (rode baksteen in siermetselwerk en kolonetten; natuursteen in kapitelen, waarvan enkele met blad en rankwerk). Een losse toren, bouwtijd onbekend en reeds voor 1839 afgebroken, stond zuidoostelijk van de kerk, dus los op het

kerkhof.

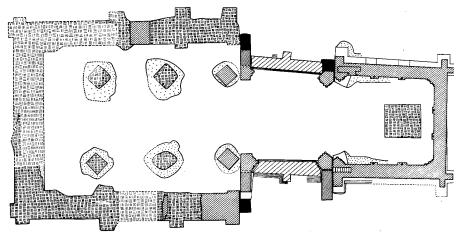
Foto uit 1938

Tijdens de bevrijding van de Duitse overheersing in 1945 , is de kerk door het kruisvuur van de Canadese bevrijders in Termunterzijl en de Duitse kanonnen vanaf de bunkers bij Fiemel in brand geschoten.

Door deze brand zijn toen het dak, de houten dakruiter en de oude gewelven met hun schilderingen verloren gegaan.

Ook het monumentale kerkorgel van de Groninger orgelbouwer Matthias Amoor uit 1739 ging verloren evenals de eiken banken uit 1654.

Ten aanzien van de grootte van de oorspronkelijke kerk kan nog worden opgemerkt dat Termunten in vroegere tijden een belangrijke plaats is geweest. In de onmiddellijke omgeving van Termunten bevonden zich in de dertiende en veertiende eeuw twee en misschien wel drie machtige borgen.

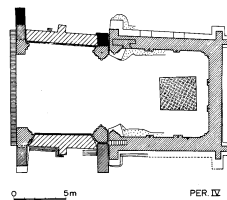

Afb. 3 - Als voren, Per. III.

LEGENDA

- Periode I
- Periode I(a)
- Periode I/II
- Periode II
- Periode III
- Periode IV
- Graven
- Vloer (leem)
- Vloer (tegel)
- Kist (hout)
- Kist (kl.steen)
- Kist (natuurst.)

Afb. 4 - Als voren, Per. IV.

Ook omdat de wierde Termunten het hoogste punt in de verre omgeving was, werden de bewoners van het voorland gedwongen om zich bij overstromingen op Termunten terug te trekken.

De bevolkingsaanwas die dit met zich mee bracht kan de kerk ten goede zijn gekomen.

Omgekeerd zal de opheffing van de Termunter zijk naar Oterdum in 1500 het aanzien van het dorp en daardoor indirect ook de grootte van de kerk beïnvloed hebben

Het uurwerk in de toren is in 1949 gebouwd door W.J. Koek te Finsterwolde.

De huidige klok welke de tijdens de oorlog geroofde klok vervangt is in het begin van 1949 gegoten bij de firma *Van Bergen* in Midwolda.

Het opschrift op de nieuwe klok luidt :

*De oude klok, die zolang tot Gods eer mocht trillen,
Moest onder 't bruoit geweld versmelten en verstillen,
Ik roep opnieuw Gods goedheid uit en breng het volk tesaam,
In 't vrij Termunten tot een dankbaar loven
van Gods naam".*

foto oude klok

Het vooroorlogse interieur (Oostgevel)

In de kerk staat een "beschadigd" Romaans doopvont uit de twaalfde eeuw met bronzen "schelp" schaal gemaakt door R.Piek (1969). Voor zover bekend is dit het enige doopvont uit die periode, dat bewaard is gebleven in het Oldambt. Verder vinden we in de kerk een paar zeer oude grafstenen.

Aan de Noord-Oost muur van de kerk bevindt zich een Piscina met een afvoerpijp die rechtstreeks naar de grond loopt. Wanneer resten van de geconsacreerde hostie werden weggespoeld stroomde het op het kerkhof, zodat ook de doden op het kerkhof (gewijde grond) deel aan het sacrament zouden krijgen. Vandaar het spreekwoord: "Gods water op Gods akker laten stromen".

Grafzerk Tegen een wand in de toren staat een grijze zandstenen grafzerk. In het midden is een primitief bewerkte kruis te zien. De steen is gevonden bij het leggen van de fundamenten van de toren. Vermoedelijk is dit een *priesterzerk* geweest.

De steen stamt vermoedelijk nog uit de tijd van de tufstenen kerken, uit de 11^e of 12^e eeuw.

Tijdens de opgravingen door professor van Giffen heeft men meerdere sarcofagen en sarcofaagdeksels gevonden. Hiervan liggen een aantal in het depot van het Groninger museum. In de kerk en buiten aan de noordzijde staan delen van een rode Bentheimer sarcofaagdeksel en grafplaten.

Ook zijn sarcofaagdeksels gebruikt als Latei voor de nissen in de kerk.

In de vloer van het koor bevindt zich het graf van Nantko Claessens en zijn vrouw Aaltje Fockes. In de Napoleontische tijd noemde hij zich Dallinga. (naar de streek Dallingeweer).

De kerk in zijn huidige vorm

In 2009 is er een "nieuw" Lohman orgel geplaatst afkomstig uit de Doopsgezinde kerk van Noordbroek.

In 2010 is er een toilet aan de noordzijde gebouwd, en is in de consistorie een keuken gemaakt en een trap naar het uitkijkpunt in de toren.

De Protestantse Gemeente Woldendorp, Termunten/Borgsweer heeft de kerk op 31 oktober 2014 overgedragen aan de Stichting Oude Groninger Kerken

In 2019 is de kerk gerestaureerd, de meeste banken zijn verwijderd, 6 zijn verplaatsbaar gemaakt en de preekstoel uit 1951 wordt aan de noordzijde geplaatst.

Er is nog 4 keer per jaar een viering van de PKN gemeente Eems – Dollard.

In de zomermaanden zijn de kerk en toren iedere dag geopend voor bezichtiging, en iedere maand is er een concert of ander manifestatie georganiseerd door de stichting tot exploitatie van de kerk.

Zie voor nadere informatie www.kerktermunten.nl

Het sleutel adres is : R.Prins-Nieuwold Bongiusweg 7 tel:0596601801/06 50450380.